

ASOCIAȚIA ARHEO VEST
TIMIȘOARA

ARHEOVEST

V₂

-IN HONOREM DOINA BENEA-

Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie

Timișoara, 25 noiembrie 2017

JATEPress Kiadó
Szeged
2017

Editor: Sorin FORȚIU (cu mulțumiri pentru ajutorul punctual acordat lui Andrei STAVILĂ, Cristian OPREAN, Adrian CÎNTAR și Simona REGEP)

Coordonator: Dorel MICLE

DVD-ROM: Adrian CÎNTAR

WEB: Sorin FORȚIU și Claudiu TOMA

Coperta: Alice DUMITRAȘCU

Foto copertă: Tudor VREME-MOSER, <http://ideatm.ro/wordpress/>

Această lucrarea a apărut sub egida:

**Asociația
ArheoVest
Timișoara**

© ArheoVest, Timișoara, 2017

Președinte Lorena SMADU

www.arheovest.com

ISBN 978-963-315-358-1 (Összes/General)

ISBN 978-963-315-360-4 (II. kötet/volumul)

Avertisment: Acest volum digital este o imagine cât se poate de fidelă a celui tipărit.

Responsabilitatea pentru conținutul materialelor revine în totalitate autorilor.

DVD-ROMul conține contribuțiile în varianta color precum și imaginile la rezoluția maximă trimisă de autor.

CEARTĂ PENTRU MOȘTENIRE ÎN SECOLUL AL XVI-LEA ÎN FAMILIA BÁNFY LOSONCI DE NUȘFALĂU

Maria Frînc*

* Universitatea “Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca; frinc_maria@yahoo.com

Abstract. The filial quarter is not only a source of wealth for the family who acquires it, but also a reason of quarrel for her heirs. This is a reason why the members of the Bánfy family come to judge before the King of Hungary in the 16th century. They are not a single family case that has been involved in such a process. From the time of its legalization in the 13th century to the 16th century, the filial quarter is often seen in documents as a reason for quarreling. The medieval process for the right of inheritance on the feminine line reflect the legal reality of that time. Thus, we can see the differences between the right of inheritance of the girls and that of the boys, the representation of the woman in court, the types of goods which the girl has the right to possess it, the inheritance of the woman’s property of her descendants and the means of arguing the right of possession. Among the latter we will see that the genealogy and the written act play an important role. The Bánfy family study also reflects the practice of writing at the end of the Middle Ages, the way in which the political events influence the issuance of documents and the legal importance of the letter. Moreover, the estimation of the filial quarter leads us to the economic history of the Kingdom of Hungary in the 16th century. In this context, we can observe similarities and differences between the customary of Hungarian property valuation in the Werbőczy Tripartitum and the Bánfy family study. Moreover, the letter of notice of the estimated property for the filial quarter issued by the Requisitores from Oradea reflects the difference between the command of prince and its application. The filial quarter includes in addition to the aspects of the legal system, the aspect of the economic and social history. Their knowledge is essential for a more complete understanding of the right of inheritance on the feminine line in the medieval period.

Keywords: Bánfy family, filial quarter, right of inheritance, money, process, genealogy.

Prin studiul de față îmi propun trecerea în revistă a unui document din 1588¹ emis de principele Transilvaniei, Sigismund Báthory, care prin cele cinci transumpțiuni mai timpurii pe care le conține² prezintă o ceartă pentru moștenire iscată în familia Bánfy Losonci de Nușfalău în secolul al XVI-lea. Prezentând judecarea unei pricini pentru moștenire sursa este cu atât mai importantă cu cât reflectă în plus față de istoria familiei și realitatea juridică a Regatului Ungariei. Tipul sursei ne conduce, astfel, mai degrabă spre aspecte de istoria dreptului, asupra cărora îmi voi apleca mai mult atenția

---

¹ DJAN, Cluj, Colecția Documente cu peceți atârinate, Seria 1 ANR, Fond Banffy, Nr. 29.

² Vezi **Anexa 5**.

în cele ce urmează.

Povestea începe în timpul regelui Ludovic I de Anjou (1342-1382) care donează cetatea Valcău de Jos (*Walkowar*) și toate cele aparținătoare acesteia lui Ioan, fiul lui Toma Genyeo ca răsplată a serviciilor sale credincioase. Cetatea i-a aparținut lui Danch, decedat fără moștenitori pe linie masculină. El a lăsat în urmă doar pe soția sa, Margareta și fiica sa, Clara. Pentru a putea obține cetatea, Ioan, din porunca regelui, trebuie să plătească celor două femei dota și pătrimea fiicei, cuvenite acestora din averea lui Danch. Ioan mai primește de la rege și cetatea Komárom și posesiunea *Erpal* pentru care, la fel ca și în cazul cetății Valcău de Jos, trebuie să le plătească lui Ioan și Nicolae, fiii lui Sebus, pătrimea fiicei. După ce fiul lui Toma Genyeo a plătit tuturor celor amintiți dota și pătrimea fiicei, Ludovic I poruncește lui Ioan, fiul lui Felepti, comite de Tolna, să îl pună pe Ioan Genyeo în stăpânirea cetăților. Porunca regelui Ludovic I, adresată lui Ioan Genyeo, de a plăti pătrimea fiicei urmașilor lui Danch și ai lui Sebus este în acord cu o lege instituită în 1222, potrivit căreia nicio văduvă nu trebuie să fie lipsită de zestrea ei³. Pătrimea fiicei reprezintă o instituție specifică legislației Regatului Ungariei instituită prin Bula de Aur emisă de Andrei al II-lea. Conform acestui privilegiu, un nobil lipsit de descendenți pe linie masculină poate lăsa a patra parte din averea sa fiicelor. Restul averii revine rudelor. În absența lor, averea rămasă este preluată de regalitate⁴. Faptul că Ioan Genyeo plătește pătrimea în bani reflectă o respectare a legislației regatului. Deși are dreptul la a patra parte din averea paternă, fata nu poate să primească *quarta* decât în bani. În cazul în care se căsătorește cu un om fără moșie sau tatăl ori frații săi nu pot să îi dea pătrimea care i se cuvine în bani, fata primește pentru dreptul său pământ⁵. Căsătoria trebuie încheiată doar cu consimțământul tatălui sau a fraților fetei. În caz contrar ea primește pătrimea în bani⁶. Dacă fata nu are frați, răscumpărarea pătrimii este făcută de reprezentanții fîscului⁷. Legătura dintre *quarta filialis* și *matrimonium* reprezintă argumentul utilizat de unii istorici⁸ în întărirea competenței juridice a Bisericii asupra pricinilor referitoare la *quarta*⁹. *Quarta filialis* era dată tuturor fetelor o singură dată¹⁰ și moștenită, după moartea lor, de către descendenții acestora pe linie masculină¹¹. Conform unor cercetători, instituția își are rădăcinile în dreptul roman, în *lex falcidia*¹², propagată în Regatul Ungariei prin biserică¹³.

³ Bak *et alii*, 1999, p. 33, legea 12 și p. 38, legea 12. Familia Bánffy nu este un exemplu singular al manifestării unei astfel de atenții regale. Un caz similar este și cel al văduvei lui Dema, căreia nu îi poate fi luată averea soțului ei decât după răscumpărarea pătrimii. Vezi Nagy, 1887, p. 80, doc. 59.

⁴ Bak *et alii*, 1999, p. 32

⁵ Holub, 1935, p. 288-290.

⁶ Bak *et alii*, 1992, p. 74.

⁷ Herlea, 1985, p. 60.

⁸ Holub, 1935, p. 295, vezi și Antal, 1938, p. 184-185.

⁹ DF 292065; vezi și Bak *et alii*, 1996, p. 2, legea 9 și p. 7, legea 35.

¹⁰ DL 27430; vezi și Dani *et alii*, 1991, pp. 761-764, doc. 505; Hanga, 1980, p. 530.

¹¹ Bak *et alii*, 2005, Part. 1, cap. 89, legea 1.

¹² Despre *lex falcidia* vezi Gaius, 1982, Comentariul II, legea 227.

¹³ Rady, 1999, p. 424.

MURARIK Antal, pe de altă parte, consideră că receptarea dreptului roman în legislația maghiară se datorează studenților din Regatul Ungariei, care au studiat la Universitatea din Bologna. Fiind o instituție legiferată în secolul al XIII-lea, *quarta filialis* este interpretată și ca un efect al redescoperii dreptului roman, studiat la Universitatea din Bologna¹⁴. Primirea unei pătrimi din averea lui Danch și a lui Sebes înseamnă, totodată, și o limitare a dreptului rudelor la moștenirea averii unei familii¹⁵. Lipsit, asemenea lui Danch, de urmași pe linie masculină, Ioan Genyeo primește din partea regelui Ludovic I privilegiul ca fetele sale să-i moștenească averea întocmai ca fii. Este ceea ce întâlnim sub termenul de *prefactio*. Acesta este un alt drept al fetei de moștenire a averii paterne, însă, spre deosebire de *quarta filialis*, prin care fata are dreptul doar la a patra parte din bunurile paterne, *prefactio* îi acordă acesteia dreptul de a moșteni întreaga avere¹⁶. Scrisoarea de înzestrare a fetei cu drepturile de moștenire ale băieților emisă de Ludovic I în 29 martie 1373 se păstrează în scrisoarea lui Ioan Sigismund Zápolya doar sub formă de rezumat¹⁷. Comite și *magister ianitorum* Ioan, fiul lui Toma, primește pentru lucrările grele, paguba suportată și fidelitatea afișată în diverse momente regelui, privilegiul din partea acestuia ca fiica sa născută și cele ce se vor naște să aibă drept de stăpânire asupra tuturor posesiunilor sale¹⁸. După zece ani, regina Maria confirmă scrisoarea lui Ludovic I înfățișată de Dionisie, fiul lui Toma, fiul lui Dionisie Losonci (*de Lossoncz*)¹⁹. Dionisie se prezintă înaintea reginei în numele soției sale Ana și a copilei Apollonia, ambele fiice ale lui Ioan, fiul lui Toma de Genyeo (*Gheoneo*). Din căsătoria Anei cu Dionisie Ban rezultă doi copii, Gheorghe și Ladislau. Ei se înfățișează în 1406 înaintea regelui Sigismund de Luxemburg ca urmare a înștiințării făcute de prelații și baronii regatului de a aduce înaintea regelui scrisorile emise de regele Ludovic I și reginele Elisabeta și Maria²⁰. Scrisorile trebuie reconfirmate de Sigismund de Luxemburg, deoarece sigiliul cel mare ale cancelariei regale s-a pierdut, iar scrisorile emise până atunci pentru diverse persoane trebuie reconfirmate cu sigiliul mic. În situația în care vechile scrisori vor fi anulate, neconfirmarea acestora atrage după sine și pierderea dreptului de proprietate. Din aceste considerente, Gheorghe și Ladislau înfățișează regelui Sigismund de Luxemburg scrisoarea reginei Maria, care conține scrisoarea regelui Ludovic I. Sigismund confirmă pentru fiii lui Dionisie Ban scrisoarea prezentată. Documentul emis de Sigismund de Luxemburg în 15 aprilie 1406 relatează că Apollonia, fiica lui Ioan, fiul lui Toma Genyeo (*Gewnew*), s-a căsătorit cu Paul Ban de *Ezdege*²¹. Din căsătoria lor nu știm să fi rezultat urmași. Genealogia Anei este mai

¹⁴ Antal, 1938, p. 185-186.

¹⁵ Rady, 1999, p. 422.

¹⁶ Fügedi, 1998, p. 53.

¹⁷ Întregul conținut al scrisorii emise de Ludovic I se găsește în original (DL 58595). Vezi și: Varjú, 1908, p. 315-316, doc. 231. Scrisoarea se găsește și sub formă de transumpt în scrisoarea emisă de regina Maria, în 11 ianuarie 1383 (DL 84300). Vezi și Varjú, 1908, p. 371-373, doc. 264.

¹⁸ DL 58595; Varjú, 1908, p. 315-316, doc. 231.

¹⁹ Andea *et alii*, 2014, doc. 225.

²⁰ Varjú, 1908, p. 504-507, doc. 357; DF 260939.

²¹ *Özdöge / Izdeg*, comitatul Nitra; azi, Mojzesovo în Slovacia.

longivivă, documentul emis de Ioan Sigismund Zápolya în 16 martie 1570 pomenind urmași până la sfârșitul secolului al XVI-lea. Atunci, înaintea principelui Transilvaniei, Sigismund Báthory, se prezintă Samuel Belthekey de Cluj-Napoca (*Coloswar*) pentru Wolfgang Bánfy Losonci de Zam (*Zenthelke*), consilierul principelui și comite al comitatului Dăbâca, și pentru Cristofor Bánfy Losonci de Zam, comite al comitatului Cluj. Ambii, Wolfgang și Cristofor, sunt fiii lui Ștefan, fiul lui Ștefan Bánfy Losonci de Nușfalău (*Nagyffalw*), descendent al Anei, fiica lui Ioan Genyeo. Sigismund Báthory transcrie sub formă privilegială cinci scrisori înfățișate de Samuel Belthekey, privitoare la dreptul lui Wolfgang și Cristofor Bánfy de stăpânire a posesiunilor lui Francisc Bánfy din comitatul Crasna. Din aceste scrisori aflăm că pentru bunurile primite de către Ioan Genyeo de la Ludovic I, în vremea regelui Ioan Sigismund Zápolya izbucnește un conflict în familia Bánfy între Cristofor și Wolfgang Bánfy, pe de o parte, ca pârâși și Ladislau Károly, pe de altă parte, ca pârât (vezi **Anexa 3**). Cearta ia amploare în 1551 când Ladislau Károly, după moartea Sofiei Bánfy, fiica lui Francisc și a lui Ștefan Bánfy, tatăl lui Wolfgang și Cristofor Bánfy, cere pentru el părțile lui Francisc Bánfy din posesiunile Nușfalău (*Nagyffalw*), Zăuan (*Zowan*), Halmășd (*Halmosd*), Drighiu (*Detreh*), Aleuș (*Eolwes*), Plopiș (*Gyewmeolchienes*), Valcău de Sus (*Olahwalko*), Fizeș (*Fewzes*), Ban (*Felseo Baan*), Bănișor (*Also Ban*), Stârciu (*Bogdanhaza*), *Reghpatak*²², Tusa (*Twza*), Hurez (*Bagolyfalwa*) și Pria (*Felseoperye*), aflate în comitatul Crasna. Pricina iscată ajunge inițial înaintea regelui Ferdinand I, însă, din cauza tulburărilor politice ale vremii²³ judecata nu are loc decât în timpul lui Ioan Sigismund Zápolya. Înaintea lui, cele două părți își susțin dreptul de stăpânire asupra posesiunilor prin înfățișarea diverselor scrisori. Ladislau Károly este reprezentat înaintea regelui de Blasiu Csákány (*Chiakan*), ca pârât, iar Wolfgang și Cristofor Bánfy sunt reprezentați de Iacob de Bozieș (*Bozzas*), ca pârâși. Ladislau se împotrivește dreptului pârâșilor, Wolfgang și Cristofor Bánfy, de a stăpâni părțile de posesiune ale lui Francisc Bánfy și cere genealogia lor. Iacob de Bozieș, împuternicitul pârâșilor, prezintă regelui genealogia cerută²⁴. Totodată, el argumentează dreptul lui Wolfgang și Cristofor Bánfy de a stăpâni bunurile lui Francisc Bánfy, prin înfățișarea scrisorii emise de Sigismund de Luxemburg, care confirmă scrisoarea de *prefactio* a reginei Maria și cea emisă de regele Ungariei, Ludovic I. O altă scrisoare, care stă la baza argumentului său este cea emisă de palatinul regal, Detric Bebek (*Bewbek*). Ea confirmă patru scrisori, două emise de Ludovic I, una de capitlu din Buda și alta de capitlu din Pojon²⁵. Din aceste scrisori reiese faptul că bunurile lui Francisc Bánfy pot fi moștenite doar pe linie masculină. Întrucât Francisc Bánfy nu a avut decât o fiică, Sofia, bunurile sale vor fi moștenite de fratele său, Ștefan, și urmașii lui pe linie masculină, Wolfgang și Cristofor Bánfy. Ladislau Károly, descendent al Sofiei, are dreptul doar la a patra parte din bunurile lui Francisc, echivalate în bani, și nu în bunuri de vânzare. Echivalarea pătrimii fiicei în bani reprezintă nu doar o

---

²² Regfalva, așezare dispărută, lângă Pria, jud. Sălaj.

²³ Géza, 2009, p. 41-48.

²⁴ Vezi **Anexa 4**.

²⁵ Scrisoarea lui Detric Bebek se păstrează doar sub formă de rezumat în scrisoarea regelui Ungariei, Ioan Sigismund Zápolya, iar scrisorile pe care le conține sunt doar amintite, fără dată.

respectare a legislației regatului, ci și o mai mare imparțialitate a instanțelor de judecată în estimarea dreptului fetei. Ștefan Werbőczy redă în *Tripartitum*-ul său o listă cu valoarea monetară a bunurilor²⁶. Vom vedea în cele ce urmează felul în care estimarea pătrimii cuvenită lui Ladislau Károly respectă sau nu lista prezentă în *Tripartitum*. Regele Ungariei poruncește juzilor comitatului Crasna să echivaleze în bani pătrimea cuvenită lui Ladislau. Juzii urmăresc îndeplinirea poruncii regelui, însă în momentul în care au chemat vecinii și megieșii pentru estimarea pătrimii, Ladislau Károly s-a împotrivit cu arma. Astfel, pricina pentru bunurile lui Francisc ajunge să fie rejudecată înaintea regelui (vezi **Anexa 3**). Ladislau este reprezentat de același Blasiu Csákány, ca pârât, iar Wolfgang și Crisofor Bánfy sunt reprezentați de Grigore de Sântejude (*Zentegyed*), ca pârâși. Blasiu Csákány declară că bunurile lui Francisc au fost stăpânire de Ladislau împreună cu fratele său, Dionisie Károly. Dionisie, între timp, a murit, iar răspunderea pentru el o poartă urmașii săi. Prin urmare, Ladislau Károly poartă răspunderea doar pentru jumătate din bunurile lui Francisc. În încercarea de a câștiga dreptul de stăpânire asupra posesiunilor din comitatul Crasna, Blasiu Csákány relatează că Francisc Bánfy împreună cu frații săi s-au aliat unui principe străin căzând astfel în infidelitate. Francisc Bánfy a fost ulterior grațiat, iar bunurile sale sunt moștenite după deces de fiica sa, Sofia și moștenitorii ei direcți. Wolfgang și Cristofor Bánfy, fiind descendenți colaterali ai lui Francisc, nu pot participa la moștenirea bunurilor lui. În această situație, doar Ladislau Károly are dreptul de moștenire. Pentru confirmarea mărturiei sale, regele Ioan Sigismund Zápolya îi cere lui Blasiu să înfățișeze scrisoarea care atestă cele spuse. Împuternicitul pârâtului prezintă scrisoarea emisă de Vladislav al II-lea, regele Ungariei, din 7 martie 1491. Deoarece în scrisoarea lui Vladislav al II-lea nu este menționat despre care Francisc Bánfy este vorba, existând mai multe ramuri ale familiei Bánfy (*Bodonssy*, *Lyndway* și *Lossonczy*), la cerea lui Grigore de Sântejude, împuterniciul lui Wolfgang și Cristofor Bánfy, Blasiu Csákány trebuie să dovedească din ce ramură a familiei făcea parte Francisc Bánfy menționat în document. Împuternicitul pârâtului nu poate să aducă dovezi clare în acest sens. Prin urmare, regele decide să distrugă privilegiul de grațiere, hotărâre la care Blasiu Csákány se opune, fără rezultat. Din cauza unor tulburări care au avut loc, precum și a decesului regelui, procesul este întrerupt și reluat mai târziu de principele Transilvaniei, Ștefan Bathory. Înaintea lui se prezintă cei doi împuterniciți, Blasiu Csákány pentru pârâtul Ladislau Károly, respectiv Grigore de Sântejude pentru pârâșii Wolfgang și Cristofor Bánfy (vezi **Anexa 3**). Blasiu Csákány respinge scrisoarea lui Sigismund de Luxemburg prin înfățișarea unor scrisori, de judecată și de sentință, emise de Ioan Sigismund Zápolya din 1560 și 1567, potrivit cărora în scrisoarea regelui Sigismund de Luxemburg nu sunt menționate posesiunile, iar excluderea lui Ladislau și a lui Dionisie Károly de la moștenire este fără de temeii. Astfel, regele poruncește ca pricina să fie rejudecată. La acuzațiile aduse, împuternicitul pârâșilor, Grigore de Sântejude, răspunde că regele Sigismund de Luxemburg nu a invalidat scrisoarea lui Detric Bebek, în care denumirea posesiunilor este trecută. Prin urmare, scrisoarea menționată, de judecată și de sentință, emisă de Ioan Sigismund Zápolya este invalidă. Mai mult decât atât, scrisoarea de *prefactio*

---

²⁶ Referitor la valoarea bunurilor estimate pentru pătrimea fiicei vezi **Anexa 2**.

emisă de Ludovic I este validă, chiar dacă toponimele nu sunt trecute, deoarece în acel timp *terra Pannonica* a suferit diverse incursiuni ale inamicilor și depopulări, iar în nicio scrisoare ce se referă la cetatea Valcău de Jos, posesiunile aparținătoare acesteia nu sunt menționate. Contraargumentul lui Grigore de Sântejude are nu doar o valență juridică, ci și istorică, exprimând influența situației politice în scris. O perioadă mai tumultuoasă din punct de vedere politic se poate oglindi, astfel, și prin transmiterea unor informații lacunare. Lipsa unor detalii în document poate să fie utilizată în proces ca argument de invaliditate a scrisorii. Așa se face că Blasiu Csákány respinge scrisoarea lui Ludovic I pe motiv că nu are loc de datare, iar numele fiicelor lui Ioan Genyeo nu este specificat. Împuternicitul pârâșilor declară, însă, că documentul este datat în scaunul de judecată regal. Numele fiicelor lui Ioan Genyeo nu apare în document dintr-o greșeală a notarului sau a scribului, dar aceasta nu înseamnă invaliditatea documentului, deoarece Ludovic I a dat ordin ca posesiunile lui Ioan să fie moștenite de "*filias ipsius Ioannis Genyeo iam natus et in futurum de femore eiusdem nascendas*"²⁷. Nemulțumit cu dreptul care i se cuvine din bunurile lui Francisc, Ladislau Károly, prin împuternicitul său, Blasiu Csákány, declară că Ana și Apolonia au mai avut un frate, Sigismund, care a murit fără descendenți pe linie masculină. Prin urmare, bunurile lui Ioan Genyeo au fost moștenite de fiice. Astfel, ambele părți implicate în proces au drept egal de moștenire. Din acest motiv scrisoarea privilegială emisă de Sigismund de Luxemburg este invalidă. Invaliditatea ei este cauzată și de lipsa locului de datare, precum și de faptul că numele posesiunilor aparținătoare cetății Valcău de Jos nu este specificat. Împuternicitul pârâșilor se opune pe motivul că Ana și Apolonia moștenind averea tatălui lor întocmai ca fii, bunurile trebuie să revină descendenților pe linie masculină. Mai mult decât atât, în scrisoarea emisă de Sigismund de Luxemburg nu este specificat locul de datare, deoarece pentru datare s-a folosit formula, "*datum per manus reverendi talis...*"²⁸. Această formă de datare, conform lui JAKÓ Szigmond este de origine papală și se întâlnește în documentele privilegiale încă de la sfârșitul secolului al XII-lea²⁹. Ea nu cuprinde și locul de datare, însă, deși acesta nu este specificat, documentul este emis în Alba Iulia, în scaunul de judecată unde a fost dată sentința. Dreptul pârâșilor de stăpânire a bunurilor lui Francisc Bánfy este întărit și de faptul că privilegiul lor este dat în urma judecății. Blasiu Csákány se opune acestui drept, însă opoziția sa este respinsă pe motiv că încalcă hotărârile dietei de la Cluj, conform cărora este interzisă împotrivirea mai mult de trei ori pentru aceeași pricină³⁰. În urma mărturiilor celor două părți și a argumentelor aduse, principele Transilvaniei dă dreptul de moștenire asupra părților de posesiune din comitatul Crasna, care au fost ale lui Francisc Bánfy, lui Wolfgang și Cristofor Bánfy. Ei trebuie să plătească a patra parte din aceste posesiuni lui Ladislau Károly, în bani. Pentru aceeași pătrime, la curtea princiară a lui Ștefan Báthory s-a înfățișat și Sofia Károly, fiica lui Dionisie, fiul Sofiei Bánfy și soția

---

²⁷ DJAN, Cluj, Colecția Documente cu pecetei atârnate, Seria 1 ANR, Fond Banffy, Nr. 29.

²⁸ DJAN, Cluj, Colecția Documente cu pecetei atârnate, Seria 1 ANR, Fond Banffy, Nr. 29.

²⁹ Pall, 1956, p. 308.

³⁰ Este vorba despre dieta de la Cluj din 19 noiembrie–1 decembrie 1571, art. 38. Vezi Szilágyi, 1876, p. 506, hotărârea 38.

lui Ioan Werecs de Sfăraș (*Farnas*). Sofia, la fel ca Ladislau Károly, primește pătrimea din bunurile lui Francisc Bánfy în bani. Este de menționat faptul că, atât Sofia, cât și Ladislau Károly primesc aceeași pătrime, respectându-se astfel cutuma înscrisă în *Tripartitum*-ul lui Werbőczy, potrivit căreia, pătrimea este dată o singură dată tuturor urmașilor³¹. În urma deliberării, Ștefan Báthory poruncește requisitorilor din Oradea să estimeze pătrimea care li se cuvine lui Ladislau și Sofiei Károly. Scrisoarea requisitorilor din Oradea, dincolo de valoarea ei juridică, este o sursă importantă de istorie economică. Ea prezintă felul în care bunurile sunt estimate, valoarea lor economică, precum și echivalența monetară a banilor utilizați pentru evaluare. Mihail de Bozieș, reprezentantul principelui Transilvaniei, și Albert, reprezentantul requisitorilor din Oradea, au fost trimiși la îndeplinirea poruncii principelui. Aceștia includ în estimarea pătrimii toate cele aparținătoare posesiunii, spre exemplu, curți nobiliare, sesii iobăgești, teren arabil, prediu, pădure, pășune, heleșteu, moară, fântână, biserică etc. Măsurarea se face după măsura regală, iar valoarea pătrimii decurge din stabilirea valorii monetare a întregii proprietăți, împărțirea ei în două și calcularea unui sfert din respectiva jumătate. Pătrimea fiicei rezultată în urma estimării tuturor posesiunilor menționate anterior valorează 113 florini și 50 de dinari cu obol. Comparând lista posesiunilor estimate³² cu lista posesiunilor pentru care principele a poruncit să se facă estimarea³³ observăm că în stabilirea pătrimii nu se regăsesc satele Stârciu, *Reghpatak*, Tusa și Pria și Valcău de Jos. Cauza neglijării acestora de la estimarea pătrimii este greu de precizat în momentul de față. Tabelul atașat articolului³⁴ reflectă un domeniu mai mare din punct de vedere economic deținut de Francisc Bánfy în posesiunea Halmășd, urmat apoi de Nușfalău. Estimarea pătrimii ne mai atrage atenția și asupra delimitării dreptului de stăpânire a unor bunuri. Moara, fântâna, capela și biserica sunt deținute de mai mulți nobili. Din valoarea economică a acestor bunuri Francisc Bánfy are doar o cotă parte. Pădurea nu este parcelată, asemenea fânașului, terenului arabil și viei, precizându-se numai suprafața întreagă stăpânită de mai mulți nobili. Totodată, în *Tripartitum*-ul lui Werbőczy este precizat “*capella lignea seu sacellum non lapideum sepulturam tamen continens ad M.V*”³⁵. Cutuma legiferată de Werbőczy nu se reflectă și în cazul posesiunii Halmășd, unde se precizează “*capella partim lapidea, partim lignea vetus tamen et antiqua ad marcas quinque*”³⁶. Aceeași valoare economică o are și capela din posesiunea Valcău de Sus, descrisă drept “*capella lignea licet nondum perfecta extracta*”³⁷.

Povestea se încheie cu răscumpărarea pătrimii cuvenită lui Ladislau și Sofiei Károly, de către Wolfgang și Cristofor Bánfy. Cearta iscată în secolul al XVI-lea în

³¹ Bak *et alii*, 2005, p. 172, Tit. 89.

³² Nușfalău, Zăuan, Drighiu, Aleuș, Halmășd, Plopiș (*Felseogyewmeolchyenes*), Plopiș (*Alsogyewmeolchyenes*), Hurez, Valcău de Sus, Fizeș, Ban și Bănișor.

³³ Nușfalău, Zăuan, Drighiu, Aleuș, Halmășd, Plopiș (*Felseogyewmeolchyenes*), Plopiș (*Alsogyewmeolchyenes*), Hurez, Valcău de Sus, Fizeș, Ban, Bănișor, Stârciu, Reghpatak, Tusa, Valcău de Jos, Pria (*Also Perye*) și Pria (*Felseo Perye*).

³⁴ Vezi **Anexa 1**.

³⁵ Bak *et alii*, 2005, p. 216, nr. 12.

³⁶ DJAN, Cluj, Colecția Documente cu peceti atârinate, Seria 1 ANR, Fond Banffy, Nr. 29.

³⁷ DJAN, Cluj, Colecția Documente cu peceti atârinate, Seria 1 ANR, Fond Banffy, Nr. 29.

familia Bánfy gravitează în jurul unor drepturi de moștenire pe linie feminină, și anume, *quarta filialis* și *prefactio*. Ele sunt drepturi de care nobilimea dispune începând cu secolul al XIII-lea, odată cu creșterea rolul ei politic în regat. Datorită acestor căi de moștenire, nobilimea își asigura patrimoniul funciar în sânul aceleiași familii. Pentru urmași, însă, bunurile obținute prin *quarta filialis* și *prefactio* reprezintă căi de bogăție. Pentru ele, multe familii nobiliare, printre care și familia Bánfy, ajung să se certe. Neînțelegerile iscate contribuie la descrierea istoriei juridice a Regatului Ungariei, istorie în care sursa scrisă joacă un rol important. Emiterea documentelor, precum și conținutul lor sunt influențate, la fel ca și derularea procesului, de contextul politic în care au fost elaborate. Informația ce o conține, exhaustivă sau lacunară, poate fi un argument sau contraargument pentru dreptul de stăpânire al fiecărei părți. Procesul în care au fost implicați membrii familiei Bánfy scoate la lumină legile utilizate pentru apărarea dreptului pârâșilor sau pârâților, legi emise atât de regalitatea maghiară, cât și de dieta Transilvaniei. Dincolo de normă, studiu de caz prezintă și cutuma societății Regatului Ungariei, reflectată în *Tripartium*-ul lui Werbőczy, cutumă adaptată uneori situației reale din teritoriu. Estimarea pătrimii fiicei se circumscrie istoriei economice, dar totodată ea reflectă și felul în care porunca principelui este pusă în aplicare.

* * *

Studiu de față nu se dorește a fi o istorie a familiei Bánfy, ci mai degrabă un caz de pătrimie a fiicei, analizat prin prisma normelor Regatului Ungariei. Din acest motiv, arborele genealogic³⁸ atașat studiului nu este complet. El este realizat doar din documentele ce servesc drept sursă primară pentru prezenta cercetare și are rolul de a clarifica relația dintre membrii familiei Bánfy implicați în proces. Aceeași importanță o are și schema alăturată studiului, care înfățișează raportul dintre documentul cadru și transumpturi³⁹. Datorită complexității procesului și a schimbării împuterniciților pe parcursul judecății, am atașat și un tabel cu împuterniciții pârâtului, respectiv a pârâșilor⁴⁰, pentru o mai bună înțelegere a părților implicate.

---

³⁸ **Anexa 4.**

³⁹ **Anexa 5.**

⁴⁰ **Anexa 3.**

ANEXA 1

Valoarea economică a posesiunilor estimate pentru pătrimea fiicei:

Posesiune	Bunurile deținute de Francisc Bánfy	Valoarea totală*	Pătrimea fiicei
Nușfalău	21 de sesii iobăgești populate	88 florini	11 florini
	O casă nelocuită		
	2 predii nepopulate		
	Fânaș - 64 iugăre	85 florini și 6 dinari	10 florini și 63 dinari
	Teren arabil+vie - un plug și jumătate și 9 iugăre		
	Biserică din piatră	2 florini și 22 dinari	28 dinari
	Pădure de fag	33 florini și 34 dinari	4 florini și 21 dinari
	Pădure ținută în comun din care nu se percep taxe	2 florini	25 dinari
Zăuan	3 sesii iobăgești populate	12 florini	1 florin și jumătate
	Fânaș - 5 iugăre	5 florini	2 florini și 31 de dinari
	Teren arabil și vie - 36 iugăre	12 florini și 24 de dinari	
	Biserică din piatră, fără turnuri, cu loc de înmormântare	2 florini și 50 de dinari	31 de dinari
	Pădure de uscături ținută în comun din care nu se percep taxe	2 florini și 25 de dinari	28 de dinari
	2 Păduri de fag	2 florini și 37 de dinari	29 de dinari cu obol
Drighiu	3 sesii iobăgești populate	14 florini	1 florin și 75 de dinari
	O casă nelocuită		
	Fânaș - 29 de iugăre	28 de florini	5 florini
	Teren arabil și vie - 35 de iugăre	12 florini	
	Pădure de fag	7 florini și 95 de dinari cu obol	1 florin
	Capelă din lemn	1 florin și 54 de dinari	20 de dinari
Aleuș	4 sesii iobăgești populate	16 florini	2 florini

Aleuș	Fânaț - 9 iugăre	9 florini	2 florini și 27 de dinari
	Teren arabil - 27 de iugăre	9 florini și 18 dinari	
	Pădure de fag	1 florin și 64 de dinari	20,5 dinari
Halmășd	14 sesii iobăgești populate	54 de florini	7 florini
	Fânaț - 93 de iugăre	93 de florini	16 florini și 43 de dinari
	Teren arabil și vie - 113 iugăre	38 de florini și 42 de dinari	
	Pădure de fag	42 de florini și 93 de dinari	5 florini și 36 de dinari cu obol
	Capelă din piatră și lemn	1 florin și 44 de dinari	18 dinari
Plopiș (Felseogyewmeol- chyenes)	2 sesii iobăgești populate	8 florini	1 florin
	Fânaț - 5 iugăre	5 florini	3 florini și 66 de dinari
	Teren arabil - 11 iugăre	3 florini și 74 de dinari	
	O jumăte de moară	5 mărci	12 dinari cu obol
	Pădure de fag	1 florin	
	Fântână	1 florin și 4 dinari	
Hurez	O sesie iobăgească populată	4 florini	50 dinari
	Fânaț - 4 iugăre	4 florini și 68 de dinari	58 de dinari cu obol
	Teren arabil - 2 iugăre		
Plopiș (Alsogyewmeol- chyenes)	7 sesii iobăgești populate	28 de florini	3 florini și 50 de dinari
	Fânaț - 5 iugăre	12 florini și 48 de dinari	1 florin și 56 de dinari
	Teren arabil - 22 iugăre		
	Capelă din lemn	1 florin și 54 de dinari	19 dinari
	Pădure de fag	1 florin, 2 di- nari și 1 obol	16 dinari
	Moară	5 mărci	2 florini și 50 de dinari
Valcău de Sus	O sesie iobăgească populată	4 florini	50 de dinari
	Fânaț - 12 iugăre	16 florini și 8 dinari	2 florini și 1 dinar
	Teren arabil - 12 iugăre		
	Pădure	58 de dinari	7 dinari
	Capelă de lemn	1 florin și	22 de dinari

		67 de dinari	
Fizeș	3 sesii iobăgești populate	12 florini	1 florin și 50 de dinari
	Fânaț - 4 iugăre	22 florini	2 florini și 75 de dinari
	Teren arabil și vie - 52 de iugăre		
	Fântână	3 florini și 34 de dinari	42 de dinari
	Capelă din lemn	1 florin și 67 de dinari	21 de dinari
	Pădure de fag	4 florini și 56 de dinari	57 de dinari
Ban	13 sesii iobăgești populate	52 de florini	6 florini și jumătate
	Fânaț - 6 iugăre	6 florini	1 florin și 26 de dinari
	Teren arabil - 12 iugăre	4 florini și 8 dinari	
	Pădure	40 de florini	5 florini
	Pădure de fag	4 florini și 72 de dinari	59 de dinari
	Capelă de lemn	1 florin și 33 de dinari și jumătate	17 dinari
	Fântână	2 florini și 67 de dinari	34 de dinari
Bănișor	2 sesii iobăgești populate	8 florini	1 florin
	Fânaț - 5 iugăre	5 florini	96 de dinari și jumătate
	Teren arabil - 8 iugăre	2 florini și 72 de dinari	4 florini și 41 de dinari cu obol
	Pădure de fag	35 de florini și 30 de dinari	
	Pădure în comun	10 dinari	1 dinar cu obol
	Capelă de lemn	1 florin și 17 dinari	17 dinari
Total			113 florini și 50 de dinari cu obol

* valoarea totală doar a bunurilor deținute de Francisc Bánfy.

ANEXA 2

Valoarea monetară a bunurilor estimate:

Bunuri	Valoare monetară
1 Iugăr de fânaț	1 florin
1 Iugăr de teren arabil și vie	34 dinari
1 aratru de teren arabil și vie	12 florini
1 aratru de pădure de fag	50 de mărci
1 iugăr de pădure de fag	1 florin și 33 de dinari
1 aratru de pădure ținută în comun din care nu se percep taxe	3 mărci
Moară	5 mărci
Fântână	2 mărci și jumătate
Biserică din piatră fără tunuri și cu loc de înmormântare	10 mărci
Capelă din lemn	5 mărci

Curs valutar: 1 marcă = 4 florini; 1 florin = 100 de dinari⁴¹; 1 obol = 0,5 dinari.

ANEXA 3

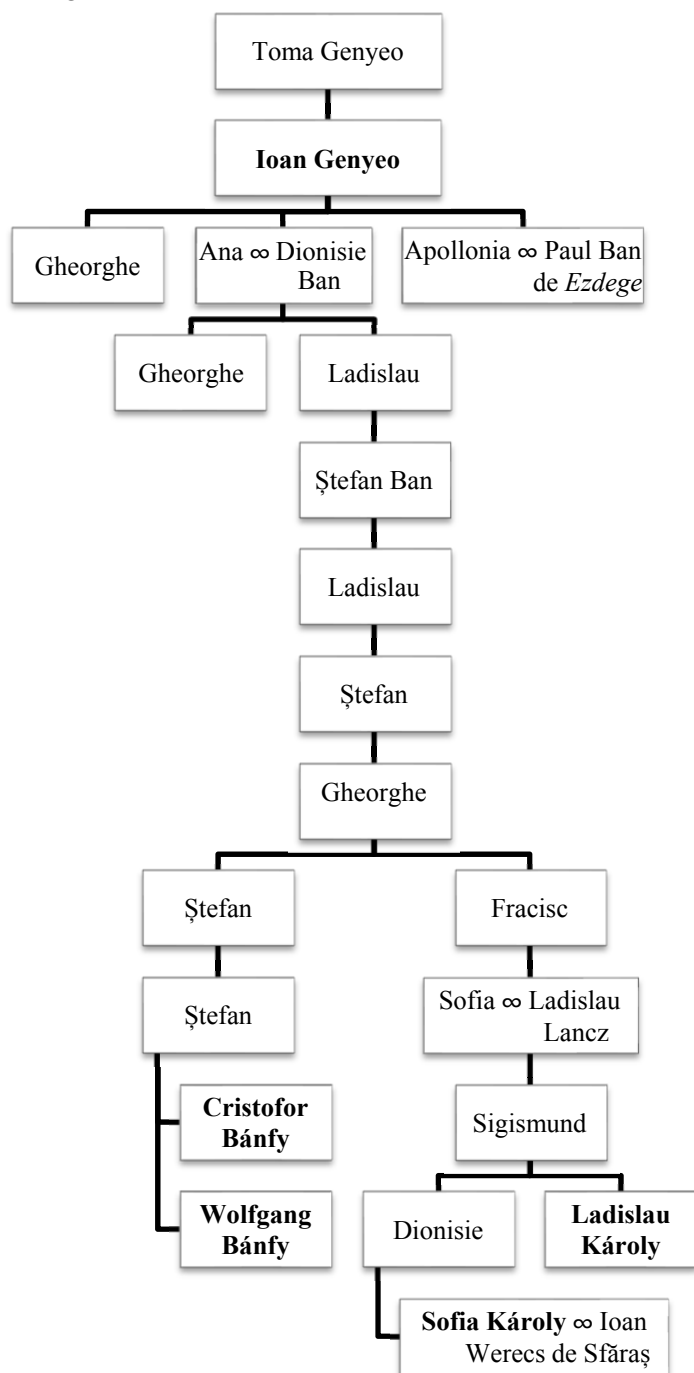
Părțile implicate în proces și reprezentanții lor în instanță:

Reprezentarea înaintea principelui Transilvaniei, Sigismund Báthory		
Împuternicit	Partea implicată în proces	Nume
Samuel Belthekey	–	Wolfgang Bánfy
	–	Cristofor Bánfy
Prima judecată a pricinii de către regele Ungariei, Ioan Sigismund Zápolya		
Împuternicit	Partea implicată în proces	Nume
Blasiu Csákány	Pârât	Ladislau Károly
Iacob de Bozieș	Pârâș	Wolfgang Bánfy
	Pârâș	Cristofor Bánfy
Rejudecarea pricinii de către regele Ungariei, Ioan Sigismund Zápolya		
Împuternicit	Partea implicată în proces	Nume
Blasiu Csákány	Pârât	Ladislau Károly
Grigore de Sântejude	Pârâș	Wolfgang Bánfy
	Pârâș	Cristofor Bánfy
Judecarea pricinii de către principele Transilvaniei, Ștefan Báthory		
Împuternicit	Partea implicată în proces	Nume
Blasiu Csákány	Pârât	Ladislau Károly
Grigore de Sântejude	Pârâș	Wolfgang Bánfy
	Pârâș	Cristofor Bánfy

⁴¹ Engel, 2011, p. 291.

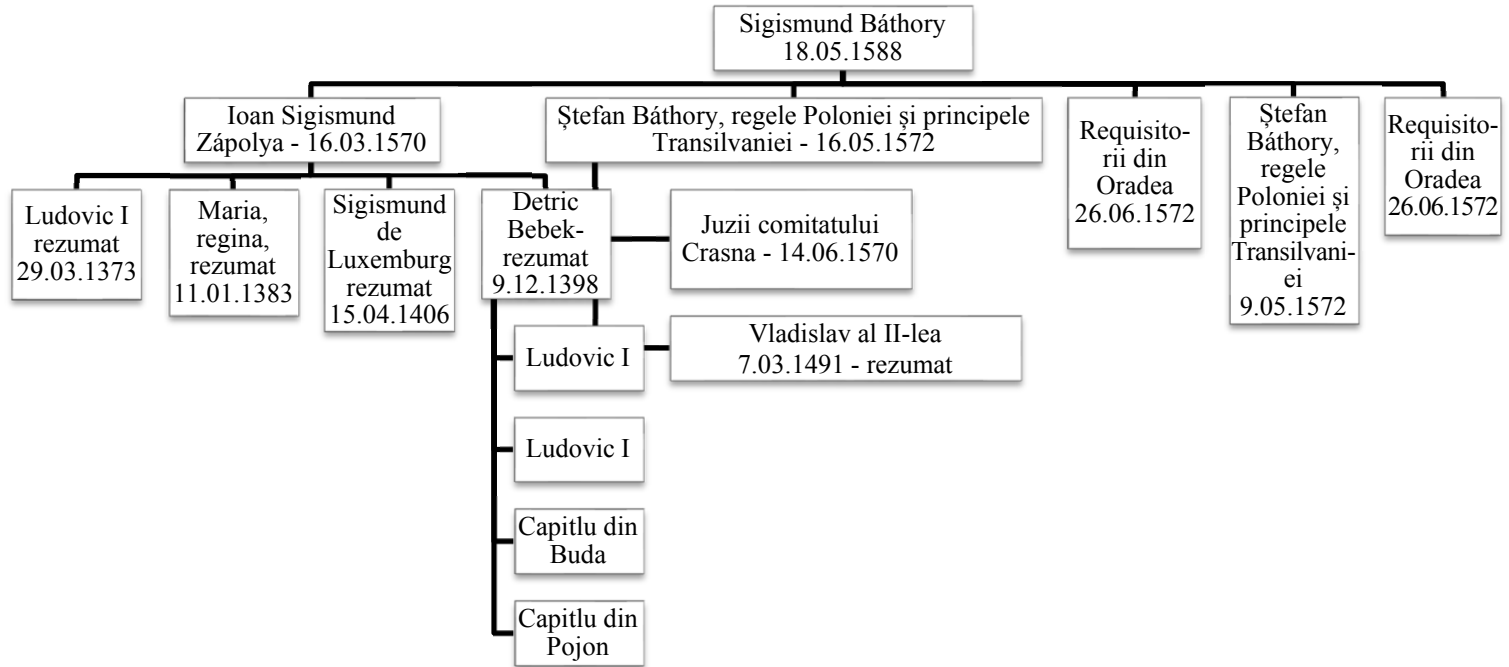
ANEXA 4

Arborele genealogic:

ANEXA 5

Schița documentelor utilizate ca sursă primară:

BIBLIOGRAFIE

- Andea *et alii*, 2014 Susana ANDEA, Lidia GROSS, Adinel-Ciprian DINCĂ, *Documenta Romaniae Historica*, seria C. Transilvania, vol. XVI (1381-1385), Ed. Academiei Române, București, 2014, 832 pg., ISBN 978-973-27-1433-3.
- Antal, 1938 Antal MURARIK, *Az ösiség alapintézményeinek eredete*, Budapest, 1938, 226 pg.
- Bak *et alii*, 1992 János M. BAK, Pál ENGEL, James Ross SWEENEY, *The laws of the medieval kingdom of Hungary*, Vol. 2 (1301-1457), Charles Schlacks Jr., Publisher, Salt Lake City, 1992, 294 pg., ISBN 88445-29-2.
- Bak *et alii*, 1996 János M. BAK, Paul B. HARVEY, Leslie S. DOMONKOS, Kathleen E. GARAY, *The laws of the medieval kingdom of Hungary*, Vol. 3 (1458-1490), Charles Schlacks Jr., Publisher, Los Angeles, 1996, 156 pg., ISBN 1-884445-26-8.
- Bak *et alii*, 1999 János M. BAK, György BÓNIS, James Ross SWEENEY, Leslie S. DOMONKOS, Andor CSIZMADIA, *The laws of the medieval kingdom of Hungary*, Vol. 1 (1000-1301), Charles Schlacks Jr., Publisher, Idyllwild, California, 1999, 176 pg., ISBN 88445-29-2.
- Bak *et alii*, 2005 János M. BAK, Péter BANYÓ, Martyn C. RADY, *The customary law of the renowned Kingdom of Hungary: a work in three part, the "Tripartitum"*, Charles Schlacks Jr., Publisher, Idyllwild CA, 2005, 474 pg., ISBN 1-884445-40-3.
- Dani *et alii*, 1991 Ioan DANI, Konrad GÜNDISCH, Viorica PERVAİN, Aurel RĂDUȚIU, Adrian RUSU, Susana ANDEA, *Documenta Romaniae Historica*, seria C. Transilvania, vol. XIII (1366-1370), Ed. Academiei Române, București, 1991, 932 pg., ISBN 9732704284, 9732704292.
- Engel, 2011 Pál ENGEL, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei Medievale 895-1526*, ed. a II-a, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2011, 400 pg., ISBN 978606 5431676.
- Fügedi, 1998 Erik FÜGEDI, *The Elefánthy: The Hungarian Nobleman and His Kindred*, Central European University Press, Budapest, 1998, 174 pg., ISBN 963-9116-20-3.
- Gaius, 1982 Gaius, *Instituțiile [dreptului privat roman]*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1982, 364 pg.
- Géza, 2009 Géza PÁLFFY, *The kingdom of Hungary and the habsburg monarchy in the sixteenth century*, Columbia University Press, New York, 2009, 406 pg., ISBN 978-0-88033-633-8.
- Hanga, 1980 Vladimir HANGA, *Istoria dreptului românesc*, vol. I, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1980, 664 pg.
- Herlea, 1985 Alexandru HERLEA, *Studii de istorie a dreptului*, vol. II: *Dreptul de proprietate*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1985, 200 pg.
- Holub, 1935 Joseph HOLUB, *La "quarta puellaris", dans l'ancien droit hongrois*, Estrato dagli "Studii in memoria di Aldo Albertoni", Vol. III, CEDAM: Casa Editrice Dott. Antonio Milani, Padova, 1935 (sic?), [2] + 277-297 pg.
- Nagy, 1887 NAGY Gyula, *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára*, vol. I, Budapest, 1887, 574 pg.

- Pall, 1956 Francisc PALL, *Diplomatica latină cu referire la Transilvania (sec. XI-XV)*, În: **Documente privind Istoria României**, Introducere, vol. II, Ed. Academiei Republicii Populare Române, București, 1956, 620 pg.
- Rady, 1999 Martyn RADY, *The filial quarter and female inheritance in medieval hungarian law*, În: Balázs NAGY, Marcell SEBŐK (eds), **...The man of many devices, who wandered full many ways...: Festschrift in honor of János M. Bak**, CEU Press, Budapest, 1999, 708 pg, ISBN 9639116 67X; pp. 422-431.
- Szilágyi, 1876 Sándor SZILÁGYI, *Erdélyi országgyűlési emlékek történeti bevezetésekkel*, vol. 2 (1556 sept-1576 ian.), Magyar Tudományos Akad. Könyvkiadó Hivatala, Budapest, 1876, 578 pg.
- Varjú, 1908 VARJÚ Elemér, *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczi Bánffy család történetéhez*, vol. I: 1214–1457, Budapest, 1908, 712 pg.